

Αναρχική αλληλεγγύη και αντιπολεμικές πρωτοβουλίες στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας

Αντιπολεμική διαδήλωση που οργανώθηκε από τη ΖΑΡΟ Ζάγκρεμπ, 19 Ιουνίου 1991.

Αναδημοσιεύουμε [εδώ](#) το κείμενο του συντρόφου Marko Z. από την Κροατία το οποίο έχει πρωτοδημοσιευτεί στο 4ο τεύχος του περιοδικού Σημειώσεις της Στέπας. Είχε επίσης δημοσιευτεί στο 1ο τεύχος του περιοδικού Antipolitika, ένα αναρχικό περιοδικό από τα Βαλκάνια. Το πρώτο τεύχος του Antipolitika, είχε ως θεματική του τον αντιμιλιταρισμό και εκδόθηκε το 2016 σε δύο γλώσσες, αγγλικά και σερβικά, ενώ το δεύτερο τεύχος που έχει ως θεματική την Γιουγκοσλαβία θα εκδοθεί και στα ελληνικά.

Αναρχική αλληλεγγύη και αντιπολεμικές πρωτοβουλίες στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας

Ορισμένες σημαντικές παρατηρήσεις. Γράφω από τη δική μου οπτική γωνία, δηλαδή ζούσα εκείνη τη στιγμή στην Κροατία και όλ' αυτά είναι προσωπικές μου καταθέσεις. Όταν αναφέρομαι σε κάποιον άλλον, το σημειώνω. Επίσης, τονίζω ότι το κείμενο δεν είναι ιστοριογραφικό. Αντικειμενική ιστορία ούτως ή άλλως δεν υπάρχει. Παρακάτω μία προσωπική επισκόπηση των δράσεων και των εκδηλώσεων που οργανώθηκαν ενάντια στον πόλεμο, τον εθνικισμό και τη στρατιωτικοποίηση, με στόχο την αλληλεγγύη, έμπρακτη και συμβολική, σε όσους υπέφεραν άμεσα από τον πόλεμο ή τις παρενέργειές του. Με τίποτε δεν πρόκειται για ανάλυση του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία, ούτε για προσπάθεια διερεύνησης των αιτιών του. Κι αυτό γιατί ποτέ δεν απορήσαμε γιατί ξέσπασε. Όπως και κάθε πόλεμος στο παρελθόν, έτσι κι αυτός γινόταν για την εξουσία, τον πλούτο και τον έλεγχο εδαφών και πληθυσμών, από όποια πλευρά και να το δεις.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το περιβάλλον στο οποίο συνέβησαν όλα, να επισημάνουμε ότι στα χρόνια πριν τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία αναρχικό κίνημα δεν υπήρχε. Κάποια άτομα και πρωτοβουλίες είχαν αρχίσει να δραστηριοποιούνται προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Έτσι, η έλευση του πολέμου συνέπεσε και με την επανεμφάνιση (μετά από 60 χρόνια) οργανωμένης αντίστασης από αναρχικούς.

Ο αντιμιλιταρισμός ωστόσο δεν ήταν κάτι καινούργιο. Υπήρχε για χρόνια, και μάλιστα τη δεκαετία του '80 έγιναν πάμπολλες καμπάνιες ενάντια στη στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας και τη δωδεκάμηνη υποχρεωτική στράτευση για κάθε άντρα πάνω από 18. Ο όρος «αντιρρησίας συνείδησης» ήταν καινούργιος, ειδικά στα μμε και στον δημόσιο λόγο. Άνθρωποι φυλακίζονταν, γίνονταν διαδηλώσεις, εφημερίδες που σχετίζονταν με τους συλληφθέντες τίθενταν υπό απαγόρευση. Για πρώτη φορά κάποιιοι αμφισβητούσαν τη θέση του στρατού ανοιχτά

και σε τόσο ευρεία κλίμακα. Οι καμπάνιες αυτές εξέφραζαν την αντίθεση στον πόλεμο από τη σκοπιά ενός πασιφιστικού αντιμιλιταρισμού και όχι από αυτήν του εθνικισμού, όπως θα συνέβαινε στα επόμενα χρόνια όπου ο Εθνικός Στρατός της Γιουγκοσλαβίας (JNA – Jugoslavenska Narodna Armija) θα εναντιωνόταν στον πόλεμο στις αρχές του 1990, την ώρα που χτίζονταν νέοι εθνικοί στρατοί με την υποστήριξη των ίδιων των δήθεν διαμαρτυρομένων για τον πόλεμο, με κίνητρα τη νέα άνοδο του εθνικισμού.

Στην Κροατία βέβαια η εθνικιστική αντιπολίτευση στον JNA ήταν σκέτη πόζα, αφού την χειραγώγησαν οι ανερχόμενες πολιτικές ελίτ ώστε να δημιουργήσουν μια κατάσταση στην οποία ο ένας στρατός είναι ο εχθρός και ο άλλος ο «δικός μας». Όλα ξεκίνησαν από μια προσπάθεια κάποιων μητέρων να πάρουν πίσω τα παιδιά τους από τον JNA, αφού την άνοιξη του 1991 ήταν ήδη σαφές ότι θα ξεσπούσε πόλεμος από στιγμή σε στιγμή.

Ορισμένοι λένε (και δεν έχω κανέναν λόγο να μην τους πιστέψω) ότι η πρωτοβουλία ξεκίνησε χωρίς την επιρροή των πολιτικών ελίτ, ότι επρόκειτο για γνήσια και από τα κάτω πρωτοβουλία γονέων. Παρόλ' αυτά με το που ξεκίνησε ο πόλεμος οι εξουσιαστές στην Κροατία ήξεραν ότι μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν το κίνημα για τους δικούς τους πολιτικούς σκοπούς.

Έτσι άρχισαν να τους παρέχουν δωρεάν μετακίνηση με τα λεωφορεία, άρχισαν να τους βοηθούν να οργανώνουν πορείες στις Βρυξέλες και να μοιράζουν εθνικά σημαίακια. Σε λίγους μήνες, ένα κίνημα βάσης είχε στραφεί πλήρως προς την εθνικιστική ρητορική, ακυρώνοντας έτσι κάθε προοπτική να γίνει αντιμιλιταριστικό και αντιπολεμικό.

Αντιπολεμικές Πρωτοβουλίες Αναρχικών και Άλλων

Την ίδια στιγμή, στα τέλη της άνοιξης του 1991, δημιουργήθηκε στο Ζάγκρεμπ η αναρχο-ειρηνιστική ομάδα ZAPO (Αναρχοειρηνιστική Οργάνωση Ζάγκρεμπ), η οποία οργάνωσε την πρώτη αντιπολεμική και αντιμιλιταριστική διαμαρτυρία έξω από τη Βουλή. Η προσέγγισή της ήταν πολύ διαφορετική από των άλλων – δεν υπήρχαν εθνικές σημαίες (εννοείται) και το μήνυμα ενάντια στην πολιτική του πολέμου ήταν ξεκάθαρο σε όλους.

Μιλούμε για τον Ιούνιο του 1991, λίγες βδομάδες πριν ξεσπάσει ο πόλεμος στη Σλοβενία και δύο μήνες πριν ξεσπάσει στην Κροατία (παρότι βέβαια είχαν αρχίσει από νωρίτερα πυροβολισμοί και χαμηλής έντασης εχθροπραξίες, που αποκαλούνταν ωστόσο «πόλεμος».) Η ZAPO αποτελείτο από νέους του Ζάγκρεμπ, με αναφορές κυρίως στην αντικουλτούρα.

Κατά τους πρώτους μήνες του πολέμου, πολλοί έφυγαν από τη χώρα για να αποφύγουν την επιστράτευση ή τη θητεία, οπότε από πολύ νωρίς η ομάδα περιορίστηκε αριθμητικά. Αυτό ωστόσο δεν έφερε και την παύση της δραστηριότητάς της, απλώς την επιβράδυνε και την επικέντρωσε σε άμεσες ανάγκες όπως για παράδειγμα την παροχή βοήθειας σε όσους ήθελαν να αποφύγουν τη στράτευση, το μούισμα προκηρύξεων στον δρόμο, την αφισκοκόλληση με αντιπολεμικό και αντιεθνικιστικό περιεχόμενο.

Όλ' αυτά ήταν βέβαια ελάχιστα και με μια έννοια συμβολικά, από τη στιγμή που γύρω μας μαινόταν ο πόλεμος, το μεγαλύτερο μέρος της χώρας βομβαρδιζόταν ή πλησίαζε στη γραμμή του πυρός. Ο στρατός ήταν παντού και τα μμε ασχολούνταν μόνο με τον πόλεμο.

Η βαριά ατμόσφαιρα του πολέμου τύλιγε τα πάντα, έγινε η κανονικότητά μας. Μόνο ο πόλεμος υπήρχε. Ή τουλάχιστον έτσι μας φαινόταν εκείνη τη στιγμή. Δεν θα εξηγήσω περαιτέρω την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, δεν υπάρχει χώρος γι' αυτό. Είναι όμως σημαντικό να την αναφέρουμε για να κατανοήσουμε καλύτερα τις συνθήκες υπό τις οποίες δρούσαμε. Ο πόλεμος δεν είχε κάθε στιγμή και σε κάθε περιοχή την ίδια ένταση, οι τελευταίοι μήνες όμως του 1991 υπήρξαν αφόρητοι για ολόκληρη τη χώρα. Αν μη τι άλλο, όλοι βίωναν μια εντελώς νέα κατάσταση γεμάτη αγωνία, φόβο, θάνατο και ισχυρή εθνικιστική προπαγάνδα. Μετά από λίγο, ακόμη και οι χειρότερες συνθήκες είχαν αποκτήσει μια κανονικότητα. «Τι τα θέλεις; Κάπως πρέπει να ζήσουμε κι εμείς...» έλεγαν όλοι. Ο πόλεμος ήταν η νέα πραγματικότητα.

Τον Ιούλιο του 1991 δημιουργήθηκε η Αντιπολεμική Καμπάνια Κροατίας και πάλι στο Ζάγκρεμπ. Επρόκειτο για χαλαρό δίκτυο ομάδων και ατόμων και περιελάμβανε από αναρχικούς-ές και φεμινίστριες μέχρι αντιπυρηνικές, περιβαλλοντικές, ειρηνιστικές ομάδες, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλους. Επιχείρησε να ενδυναμώσει την αντίσταση στην κανονικοποίηση του πολέμου. Παρόλο που είχε πλήρη συναίσθηση ότι

βιώνουμε τον πόλεμο στο πετσί μας, η Καμπάνια θεωρούσε πολύ σημαντικό να κρατηθούν ζωντανές οι ιδέες της ειρήνης, του αντιεθνικισμού, του αντιμιλιταρισμού, ώστε να μην κυριαρχείται πλήρως ο δημόσιος λόγος από τη νέα κανονικότητα.

Δεν έμειναν όλα στα συμβολικό επίπεδο. Πολλές ομάδες και άτομα ασχολούνταν με το να φροντίζουν άμεσα και να εκφράζουν την έμπρακτη αλληλεγγύη τους σε θύματα του πολέμου, άσχετα με την πλευρά που τους κατέστησε θύματα και ανεξάρτητα από την πολιτική τους ταυτότητα. Η δουλειά αυτή υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική, αφού οι μη Κροάτες, κυρίως οι Σέρβοι της Κροατίας, είχαν ξαφνικά ένα σωρό προβλήματα επειδή γεννήθηκαν με το λάθος επίθετο.

Για παράδειγμα, η Καμπάνια βοηθούσε κόσμο που αντιμετώπιζε έξωση από το σπίτι του λόγω της εθνικότητάς του. Το σενάριο ήταν συχνά το ίδιο: Άγνωστοι με στολές καμουφλάζ μπουκάρανε σε ένα σπίτι κρατώντας χαρτιά που τάχα τους έδιναν το δικαίωμα να μετακομίσουν εκεί. Αν η έξωση δεν πετύχαινε, επέστρεφαν με μπάτσους ή με περισσότερους ενόπλους μέχρι που τα κατάφεραν.

Όλ' αυτά μπορούσαν βέβαια να γίνουν επειδή το νομιμοποιούσαν και οι νέοι κανονισμοί που επιβλήθηκαν τουλάχιστον για τα τέσσερα χρόνια του πολέμου. Ο μόνος τρόπος να το σταματήσεις ήταν να το πεις σε όσο περισσότερους γίνεται, ελπίζοντας ότι η παρουσία πολλών ανθρώπων στο σημείο της έξωσης θα την αποτρέψει. Τις περισσότερες φορές ούτε η παρουσία του κόσμου κατάφερε τίποτε. Εκατοντάδες άνθρωποι διώχθηκαν από τα σπίτια τους και πετάχτηκαν στο δρόμο. Κάποιοι ωστόσο έμειναν στα σπίτια τους χάρη στις δράσεις αλληλεγγύης.

Στις αρχές του 1992, η ΖΑΡΟ προσχώρησε στην Αντιπολεμική Καμπάνια, με την έννοια ότι καταχωρήθηκε στη λίστα του δικτύου. Όλες οι ομάδες του δικτύου οργάνωναν τη δραστηριότητά τους πλήρως αυτόνομα η καθεμία και συντονίζονταν μόνον όταν υπήρχε ανάγκη (ή αμοιβαία βούληση).

Από την αρχή του πολέμου, βασική κίνηση των κυριάρχων ήταν η πληροφοριακή συσκότιση, δηλαδή νέα από την «άλλη πλευρά» δεν λαμβάναμε καθόλου. Με άλλα λόγια, στα επίσημα μμε δεν έβρισκες τίποτε για τη Σερβία ή για την Κράινα, το τμήμα της Κροατίας υπό σερβικό έλεγχο, ή αργότερα για τη Βοσνία και την Ερζεγοβίνη.

Το μπλοκάρισμα της ενημέρωσης ήταν μέρος της προσπάθειας να δαιμονοποιηθεί η άλλη πλευρά και να αποτραπεί η διαρροή ειδήσεων που θα έδειχνε ότι όλες οι πλευρές υποφέρουν και κυρίως ότι υπήρχε ενεργή αντίσταση στον πόλεμο. Στην Κροατία, για παράδειγμα, δεν δημοσιευόταν τίποτε για τις αντιπολεμικές διαμαρτυρίες ή για τον τεράστιο αριθμό ατόμων που απέφυγαν την επιστράτευση. Για όσα συνέβησαν στη Σερβία μπορούν να μιλήσουν οι φίλοι από κει, αφού δεν έχω εμπειρία από πρώτο χέρι.

Για να σας περιγράψω με μια φράση τα γεγονότα για τα οποία γράφω, αντιγράφω ένα παράθεμα από το βιβλίο του Μπόγιαν Μπίλιτς *Προσπαθούσαμε να πάρουμε ανάσα: Οι αντιπολεμικές δράσεις στην Γιουγκοσλαβία και η κληρονομιά τους*, Μπάντεν-Μπάντεν, 2012.

Τον Ιούνιο του 1992 στο Βελιγράδι χιλιάδες πολίτες ξεχύθηκαν στους δρόμους για να διαμαρτυρηθούν για την πολιορκία του Σαράγεβο και να εκφράσουν την αλληλεγγύη τους στους κατοίκους του. Κρατούσαν κομμάτια μαύρο χαρτί που όταν ενώνονταν μεταξύ τους έφτιαχναν μια μακριά μαύρη κορδέλα, σύμβολο πένθους και συμπόνοιας. (...) Λίγα χρόνια μετά, κάποιοι από αυτούς που συμμετείχαν στη διαδήλωση ταξίδεψαν μέσω Κροατίας στην Ουγγαρία, πέρασαν το όρος Ιγκμάν και έφτασαν στο Σαράγεβο μέσα από το τούνελ για να μεταφέρουν στους ανθρώπους της πολιορκημένης πόλης το μήνυμα ότι πολλοί που ζουν στην «άλλη πλευρά» είναι εναντίον της παράλογης αυτής καταστροφής.

Το μπλοκάρισμα των πληροφοριών δεν αφορούσε μόνο στην έλλειψη σχετικών ειδήσεων στα μμε. Δεν υπήρχαν ούτε τηλεφωνικές γραμμές ούτε ίντερνετ (το οποίο βέβαια ακόμη δεν είχε καθιερωθεί όπως το ξέρουμε σήμερα...) ούτε ταχυδρομικές υπηρεσίες άμεσης αποστολής.

Ως απάντηση (αλλά και λύση) στο πρόβλημα της μπλοκαρισμένης ενημέρωσης και της προπαγάνδας των επίσημων μμε, δημιουργήθηκαν ορισμένες μεγάλες πρωτοβουλίες ως μέσα επικοινωνίας. Στα 1993/1994 η ΖΑΡΟ συμμετείχε μαζί με άλλες αναρχικές ομάδες από την πρώην Γιουγκοσλαβία στην έκδοση και διακίνηση μιας εφημερίδας που λεγόταν *Πέρα από τα Τείχη των Εθνικισμών και των Πολέμων* (Preko zidova nacionalizama i rata), που τυπωνόταν στην Ιταλία με την οικονομική υποστήριξη αναρχικών από εκεί και κυκλοφορούσε σε

ολόκληρη την πρώην Γιουγκοσλαβία ή όπου τελospάντων βρίσκονταν άτομα να τη διακινήσουν. Στην Κροατία μοιραζόταν στον δρόμο, σε δημόσιους χώρους και σε στρατόπεδα μεταξύ στρατιωτών που έκαναν τη θητεία τους. Παρόλο που δεν μπορούν να κάνουν και πολλά μερικές χιλιάδες φύλλα, η εφημερίδα μπήκε στο μάτι της λογοκρισίας και των εθνικιστών και αποτέλεσε τη φωνή της αλληλεγγύης για ανθρώπους που ζούσαν και από τις δύο πλευρές της πρώτης γραμμής αλλά δεν υποστήριζαν τον πόλεμο ή την πολιτική εξουσία καμίας πλευράς. Τα κείμενα στην εφημερίδα κάλυπταν πολιτικές απόψεις ανθρώπων από όλες τις «πλευρές» σχετικά με τον πόλεμο, τον εθνικισμό, την οικονομία. Το σημαντικότερο είναι ότι αποτελούσε κοινή προσπάθεια. Κατά τη διάρκεια της πρωτοβουλίας αυτής, η λέξη *αλληλεγγύη* ήταν ακόμη βρώμικη λέξη και κομμουνιστικό απολίθωμα για το καθεστώς, και κάθε δράση αλληλεγγύης παρουσιαζόταν ως πράξη προδοσίας. Και μπορεί να ήταν κιόλας, λέω εγώ, γιατί πού είναι το πρόβλημα να προδίδεις τους εξουσιαστές, το κράτος και τους θεσμούς του; Ότι βέβαια κι αν πιστεύαμε οι αναρχικοί, ήταν πραγματικά δύσκολο να οργανώσεις οποιαδήποτε δράση αλληλεγγύης, αφού οι περισσότεροι στην Κροατία αισθάνονταν θύματα ενός πολέμου που ξεκίνησαν οι «άλλοι», οπότε αποκλειόταν κάθε σκέψη αλληλεγγύης. Οι αναρχικοί μιλούσαν για θύματα σε όλες τις πλευρές. Οι περισσότεροι Κροάτες αυτό δεν μπορούσαν να το αντέξουν.

Το *Πέρα από τα Τείχη των Εθνικισμών και των Πολέμων* αρχικά θέλαμε να το εκδίδουμε κάθε τόσο, ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες και από διαφορετική ομάδα κάθε φορά. Δυστυχώς όμως μόνον ένα αυτόνομο τεύχος καταφέραμε να βγάλουμε. Το επόμενο εκδόθηκε ως τμήμα του *Comunitas*, του περιοδικού του ΖΑΡΟ, πράγμα που αποφασίστηκε ώστε να μην πάει χαμένο όλο το υλικό που είχε συλλεχθεί, γνωρίζοντας ότι το αποτέλεσμα δεν θα ήταν βέβαια το ίδιο.

Η αδυναμία να συνεχιστεί η έκδοση δεν σήμανε ωστόσο και το τέλος της ιδέας αυτής. Αναρχοπάνκ μάντες και diy δισκογραφικές κολεκτίβες συνέχισαν το έργο του *Πέρα από τα Τείχη...* οργανώνοντας περιοδείες με το ίδιο όνομα. Δύο περιοδείες έγιναν στη Σλοβενία (τη μόνη χώρα της πρώην Γιουγκοσλαβίας για την οποία δεν χρειαζόταν βίζα ή, αν χρειαζόταν, ήταν εύκολο να αποκτηθεί).

Η πρώτη έγινε το 1997 με δύο μάντες, τους Bad Justice από την Κροατία και τους Totalni promašaj από τη Σερβία. Το 1998 συμμετείχαν οι Radikalna promjena από την Κροατία και οι Unutrašnji bunt από τη Σερβία. Οι περιοδείες δεν υπήρξαν απλώς μουσικά γεγονότα, είχαν δημόσιο πολιτικό χαρακτήρα και ξεκάθαρο μήνυμα.

Εκείνα τα χρόνια κόπηκαν και δύο εφτάιντσα με το όνομα *Πέρα από τα Τείχη των Εθνικισμών και των Πολέμων*, το ένα ήταν σπλιτ των Totalni promašaj και των Bad Justice, το άλλο συλλογή με μάντες από χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Αυτό όμως δεν ήταν το μοναδικό προϊόν της diy σκηνης της χώρας. Κάποια στιγμή, μέσα στους πρώτους μήνες του 1994, κάποια άτομα από την Πούλα πέρασαν μέσω Ουγγαρίας στη Σερβία (δεν υπήρχε άλλη οδός, εκτός αν ήθελες να περάσεις από τη γραμμή του πυρός) για να πάρουν συνεντεύξεις από άτομα της εκεί underground (ή όχι και τόσο underground) σκηνης και να τις ανθολογήσουν για ένα φανζίν ονόματι Distorzija που περιλάμβανε και μια κασετοσυλλογή, τη *No Border Compilation*. Ήταν μια γενναία και ευτυχής προσπάθεια να σπάσει το εμπάργκο της επικοινωνίας που είχε επιβληθεί.

Την ίδια περίπου εποχή (1992) με το *Πέρα από τα Τείχη...*, ξεκίνησε μια παρόμοια πρωτοβουλία στους κόλπους της Αντιπολεμικής Καμπάνιας, που λεγόταν ZaMir (Για την Ειρήνη), την πρώτη μορφή συστήματος ηλεκτρονικής επικοινωνίας, κάτι σαν απλή εκδοχή του σημερινού ίντερνετ (δεν ξέρω από τεχνικά για να το εξηγήσω καλύτερα). Μια σειρά υπολογιστών που είχαν δωρηθεί στο πρότζεκτ από διάφορο κόσμο συνδέθηκαν μεταξύ τους με παλιά μόντεμ και τηλέφωνα. Έτσι μνηθήκαμε στον κόσμο των e-mails.

Η νέα αυτή επικοινωνία δεν έφερε μόνον κοντά ανθρώπους από όλη την πρώην Γιουγκοσλαβία που εναντιώνονταν στον πόλεμο και τον εθνικισμό, αλλά χάραξε και διαχωριστικές γραμμές στο οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον του καθένα. Δεν αποτέλεσε μόνο σημαντική βοήθεια οργανωμένη από μια χούφτα διεθνών και ντόπιων ακτιβιστών με τεχνικές γνώσεις. Η ύπαρξη της επικοινωνίας αυτής στάθηκε επιπλέον καθοριστική για τα γεγονότα που θα ακολουθούσαν.

Να αναφερθεί εδώ κι άλλο ένα σημαντικό έντυπο, το *Arkzin*, έκδοση της Αντιπολεμικής Καμπάνιας που πρωτοεμφανίστηκε το 1991. Μέχρι το 1993 είχε σταδιακά λάβει τη μορφή κανονικής εφημερίδας με «ακανόνιστο» περιεχόμενο, αφού αναφερόταν σε πράγματα που δεν ξέφευγαν από την κανονικότητα της Κροατίας και των κυρίαρχων αξιών.

Παρόλο που το έντυπο δεν ήταν αναρχικό, ήταν ανοιχτό στις αντιεξουσιαστικές ιδέες και εξέφραζε έντονα την αντίθεσή του στο καθεστώς, οπότε υπήρχε κοινό έδαφος για συνεργασία μαζί μας. Στο απόγειο της κυκλοφορίας του, το *Arkzin* έφτασε τα 10.000 φύλλα το δεκαπενθήμερο.

Το 1994 η ΖΑΡΟ αποφάσισε να αλλάξει το όνομά της. Από Αναρχοεπιδημιολογική Οργάνωση Ζάγκρεμπ μετονομάστηκε σε Αναρχικό Κίνημα Ζάγκρεμπ (ZAP- Zagrebacki Anarhisticki Pokret), απέβαλε δηλαδή τον πασιφισμό και παρέμεινε αντιμιλιταριστική και αντιπολεμική οργάνωση. Η Αντιπολεμική Καμπάνια το δέχτηκε αυτό χωρίς ποτέ να το πολυσυζητήσει. Δεν υπήρχε και λόγος, αφού είπαμε ότι η κάθε συλλογικότητα στο πλαίσιο της Καμπάνιας είχε την αυτονομία της.

Την ίδια εποχή έκαναν την εμφάνισή τους άλλες δύο πρωτοβουλίες, το δελτίο πληροφόρησης *Nećemo i Nedamo* (Δεν θέλουμε, δεν δίνουμε) και η αγγλική του εκδοχή, το *Zaginflat* (αρχικά του: Πληροφοριακό Πότλατς του Ζάγκρεμπ). Στα επτά-οκτώ χρόνια που ακολούθησαν, τα δύο αυτά έντυπα, που εκδίδονταν κάθε μερικούς μήνες ανάλογα με τις οικονομικές και άλλες δυνατότητες, αποτέλεσαν σημαντικές πηγές ενημέρωσης, με κυκλοφορία από μερικές εκατοντάδες έως μερικές χιλιάδες φύλλα. Η βασική ιδέα ήταν να συνεχιστεί ό,τι είχε ξεκινήσει το *Πέρα από τα Τείχη των Εθνικισμών και των Πολέμων*, με έμφαση αυτήν τη φορά στην αντιπληροφόρηση.

Κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ το 1999, το Ζάγκινφλατς έπαιξε πολύ σπουδαίο ρόλο (στον οποίο να σημειώσουμε εδώ ότι βοήθησαν ιδιαίτερα τα ηλεκτρονικά μηνύματα και οι τεχνικές γνώσεις και υποδομές του ZaMir). Η Σερβία διένυε την πολλοστή χρονιά αποκλεισμών και εμπάργκο, τώρα βομβαρδιζόταν και άμεσα, η επικοινωνία μαζί της είχε κοπεί εντελώς, οι ξένοι δημοσιογράφοι έπρεπε να εγκαταλείψουν τη χώρα και η μόνη μας επαφή με Σέρβους αναρχικούς ήταν η *ex-yu-a-lista*, μία λίστα και φόρουμ αναρχικών της πρώην Γιουγκοσλαβίας που φιλοξενούσε ο server του ZaMir. Ειδήσεις, ιστορίες, κείμενα και αναλύσεις που στέλνονταν στη λίστα τα έπαιρναν τα μέλη του ZAP και μαζί με κάποιους φίλους τα μετέφραζαν και κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών εξέδιδαν τεύχη του Ζάγκινφλατς σε καθημερινή βάση. Για μας ήταν πολύ σημαντικό που νιώθαμε ότι κάτι μπορούμε να κάνουμε έστω από απόσταση για να εκφράσουμε την αλληλεγγύη μας. Επίσης, μαθαίναμε από ανθρώπους στη Σερβία και αλλού ότι η προσπάθειά μας κατάφερε να σπάσει την απόλυτη απομόνωση που βίωναν, οπότε ήταν ξεκάθαρο ότι η καθημερινή κυκλοφορία έπρεπε να συνεχιστεί. Και πράγματι συνεχίστηκε, για δύο ολόκληρους μήνες.

Για να γίνει κατανοητή η σημασία αυτής της επιμονής, θα περιγράψουμε λίγο την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην Κροατία κατά τη διάρκεια των νατοϊκών βομβαρδισμών. Πολλοί πανηγύριζαν με το γεγονός ότι οι Σέρβοι επιτέλους τιμωρούνταν για τους πολέμους στην πρώην Γιουγκοσλαβία – η κυρίαρχη αντίληψη ήταν ότι εκείνοι ευθύνονταν για όλα.

Ξαναήρθε στην επιφάνεια η λογική του πολέμου (ο οποίος στην Κροατία είχε τελειώσει τέσσερα χρόνια πριν) με τη δαινομοποίηση της «άλλης πλευράς» και με το σκεπτικό ότι «όλοι ίδιοι είναι». Έτσι, η αλληλεγγύη άρχισε και πάλι να θεωρείται πράξη προδοσίας. Εν πάση περιπτώσει, το Ζάγκινφλατς είχε καθημερινή διεθνή κυκλοφορία κατά τις 75 μέρες των βομβαρδισμών και μεταφραζόταν σε πολλές γλώσσες. [Σ.τ.Μ.: Το Z μεταφραζόταν και στα ελληνικά, από συντρόφους που σήμερα συμμετέχουν στις εκδόσεις των ξένων]

Όλη εκείνη την περίοδο, οι άνθρωποι που επικοινωνούσαν μέσω της *ex-yu-a-lista* δεν γνωρίζονταν προσωπικά. Κάποια στιγμή ορισμένοι πήραν την πρωτοβουλία να καλέσουν συνάντηση όσο το δυνατόν περισσότερων συμμετεχόντων για να τονωθεί η συνεργασία, κυρίως μεταξύ ανθρώπων από Σερβία και Κροατία.

Μετά από δύο μικρότερες συναντήσεις το 1997 και το 1998 στην Ουγγαρία (αυτονόητη επιλογή καθώς δεν χρειαζόταν βίζα για να μεταβεί κανείς εκεί) –συναντήσεις που δεν προσέλκυσαν και πολύ κόσμο για λόγους οικονομικούς και οργανωτικούς–, οργανώθηκε μία μεγαλύτερη τον Μάιο του 2000 με πάνω από 100 συμμετοχές στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη στο οικοχωριό του Ζελένκοβατς. Μπορεί η συνάντηση να μην απέφερε συγκεκριμένα αποτελέσματα (συμπερασματικά κείμενα ή νέες πρωτοβουλίες), υπήρξε ωστόσο καλή αφετηρία συζήτησης. Εξάλλου ήταν από μόνη της πολιτική δήλωση. Η αμοιβαία αλληλεγγύη και τα τοπικά εγχειρήματα συνεχίστηκαν και αυτό είχε σημασία.

Ας επιστρέψουμε όμως στα προηγούμενα χρόνια του πολέμου στην Κροατία και πιο συγκεκριμένα στο καλοκαίρι του 1993, όταν ορισμένοι ντόπιοι ακτιβιστές του αντιπολεμικού κινήματος και οι διεθνείς φίλοι τους πήγαν στην πόλη του Πακράτς, τότε διαιρεμένη, με την πρώτη γραμμή του πολέμου να διατρέχει το κέντρο της πόλης. Τον Ιούλιο της χρονιάς εκείνης, οι άνθρωποι αυτοί συγκρότησαν το Σχέδιο Εθελοντών του Πακράτς. Να σημειώσουμε

εδώ ότι η πρωτοβουλία αυτή δεν ήταν αμιγώς αναρχική, αλλά πολλοί αναρχικοί συμμετείχαν σε αυτήν. Πάνω απ' όλα ήταν ένα εγχείρημα κοινότητας, ειρήνης και αλληλεγγύης. Είχε από την αρχή τη στήριξη της Αντιπολεμικής Καμπάνιας και μέσα στο καλοκαίρι άρχισαν να καταφτάνουν οι πρώτοι εθελοντές. Μέχρι το καλοκαίρι του 1997 πέρασαν γύρω στους 400 εθελοντές από το εγχείρημα, άλλοι για λίγο (3 εβδομάδες) άλλοι για περισσότερο, (από μερικούς μήνες έως μερικά χρόνια...) Η ιδιαιτερότητα του εγχειρήματος ήταν η εξής: Μια παρέα παιδιών (όχι απαραίτητα νεαρών στην ηλικία...) που πίστευαν στην ουτοπία έφτασαν σε μια κατεστραμμένη πόλη, όπου κάθε κοινωνικός ιστός είχε διαρραγεί, η οικονομία ήταν ρημαγμένη, τα σπίτια καμμένα, βομβαρδισμένα ή γκρεμισμένα, και αποφάσισαν να οικοδομήσουν νέους κοινωνικούς δεσμούς, να δουλέψουν για την ειρήνη, να ξαναχτίσουν σπίτια, με άλλα λόγια να αναλάβουν αλληλέγγυα κοινωνική δράση σε διάφορους τομείς μαζί με τους ντόπιους. Μην ξεχνάμε ότι ο πόλεμος συνεχιζόταν, η «ειρήνη» (ή μάλλον η κατάπαυση του πυρός) ελεγχόταν από τα «ειρηνευτικά» σώματα των Ηνωμένων Εθνών, η ζωή ωστόσο μόνο «κανονική» δεν ήταν. Χιλιάδες νάρκες και μηχανισμοί έτοιμοι να εκραγούν ήταν ακόμη μέσα και γύρω από την πόλη. Και η γραμμή του πυρός συνέχιζε να διατρέχει την πόλη, απλά δεν ήταν πια τόσο ενεργή.

Μια από τις βασικές δουλειές των (διεθνών κυρίως) εθελοντών ήταν να απομακρύνουν τα μπάζα από τα κατεστραμμένα σπίτια και να τα ετοιμάσουν για ανοικοδόμηση. Σε αυτό συνεργάστηκαν με τους ντόπιους και τους κατοίκους των σπιτιών. Αυτό σήμαινε ότι σε μια συνηθισμένη μέρα πέντε-δέκα άτομα καθάριζαν παλιές ή καμμένες ταπετσαρίες από τους τοίχους, μετέφεραν τόνους μπάζα και ξεκαθάριζαν τα καμμένα από τα χρήσιμα τούβλα και τα προσωπικά αντικείμενα, όπως φωτογραφίες και παιχνίδια, τα μόνα πράγματα που θύμιζαν τους πραγματικούς ανθρώπους που κάποτε έμεναν εκεί.

Ύστερα ερχόταν το διάλειμμα: Καφεδάκι, ρακή, φαγητό και κουβέντα με τους ανθρώπους που ξανάφτιαχναν το σπίτι τους. Η χειρωνακτική δουλειά ήταν από μόνη της σημαντική, αλλά ήταν και αφορμή για αλληλεπίδραση με τους ανθρώπους και συζήτηση για τα προβλήματα, τους φόβους και τις εμπειρίες τους.

Κι αυτό ήταν νομίζω ακόμη σημαντικότερο. Τους έδινε την ευκαιρία να μιλήσουν για πράγματα για τα οποία αλλιώς δεν θα μιλούσαν με τους γείτονές τους και εκτίθενταν σε ανθρώπους από μέρη όπου η πραγματικότητα ήταν διαφορετική. Όπου δεν επικρατούσε η κανονικότητα του πολέμου. Και ας μην ξεχνάμε ότι και μόνο η αίσθηση της διεθνούς αλληλεγγύης και επικοινωνίας ξεπερνάει και τους πολέμους και τον εθνικισμό και την καθημερινή μιζέρια που βίωναν οι περισσότεροι εκείνη την εποχή.

Για να κάνω πλήρη ανάλυση και να αναπτύξω τη σημασία της πρωτοβουλίας αυτής θα χρειαζόμουν ολόκληρο βιβλίο, γι' αυτό καλύτερα να διακόψω την περιγραφή εδώ.

Και οι αντιρρησίες συνείδησης; Τέτοιοι υπήρχαν αρκετοί, δεν εκφράζονταν ωστόσο δημοσίως. Οι περισσότεροι προσπαθούσαν να αποφύγουν τη στράτευση και τη θητεία με διάφορους τρόπους τα επόμενα χρόνια, αφού τον πρώτο χρόνο του πολέμου δεν υπήρχε καν κανονική θητεία. Στην Κροατία επικρατούσε μια ειδική συνθήκη, η κοινωνική πίεση ήταν μεγάλη, η προπαγάνδα έντονη και η γενική αίσθηση ήταν ότι «η χώρα δέχεται επίθεση, γι' αυτό όλοι πρέπει να συνεισφέρουν στον πόλεμο με τον τρόπο τους». Προσθέστε σ' αυτό και την πατριαρχική κουλτούρα και τη μυθολογία του άνδρα-πολεμιστή και καταλαβαίνετε πάνω-κάτω ποιο ήταν το ιδεολογικό κλίμα. Αντιρρησίας σήμαινε λιποτάκτης. Ακόμη κι αν τη δεκαετία του '90 υπήρχε νομικός τρόπος αποφυγής της θητείας, στην πράξη ακυρωνόταν, αφού η κοινωνική πίεση ήταν πολύ ισχυρότερη από κάθε νομική διάταξη.

Για να εξηγήσω λίγο τι εννοώ, θα αναφέρω ένα περιστατικό πολύ χαρακτηριστικό. Το 1993, η Αντιπολεμική Καμπάνια οργάνωσε μια δημόσια συζήτηση με τον τίτλο «Η Καταστροφή της Βοσνίας» για την επιθετική πολιτική της Κροατίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και την αντίρρηση συνείδησης ως πρακτική αντίθεση στην πολιτική του πολέμου. Λίγο μετά, ο Ντράγκο Κρπίνια, ένα από τα ισχυρότερα τότε μέλη του HDZ (ενός δεξιού κόμματος που κυβερνούσε τη δεκαετία του '90, της Κροατικής Δημοκρατικής Ένωσης), είπε δημόσια σε αντιπολεμικό ακτιβιστή: «Εσείς κύριε θα έπρεπε να στρατολογηθείτε, να σταλείτε στο μέτωπο και να πυροβοληθείτε στο κεφάλι πισώπλατα!» Η απειλή αυτή συνοψίζει το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο συνέβαιναν όλ' αυτά. Ένα υψηλά ιστάμενο κυβερνητικό στέλεχος περιέγραφε ανοιχτά ένα πρότυπο διαχείρισης των πολιτικών εχθρών, χωρίς να φοβάται να εκφραστεί δημόσια, πόσω μάλλον να ανησυχεί για τις νομικές συνέπειες.

Η πίεση ενάντια στους ανθρώπους που εμπλέκονταν σε δραστηριότητες αντιπολεμικές και αντιεθνικιστικές ήταν διαρκής. Αντιμετώπιζαν από δημόσιες απειλές μέχρι μυστικές παρακολουθήσεις, από επιθέσεις στα επίσημα μμε μέχρι «διακριτικές απειλές» μέσω των γειτόνων, της οικογένειας ή και ευθέως. Αυτή είναι η λειτουργία του Κράτους. Σε ακραίους καιρούς λαμβάνει ακραία μέτρα.

Όχι ακριβώς συμπέρασμα

Αυτές ήταν εν συντομία κάποιες προσωπικές μου μνήμες ορισμένων στιγμιότυπων από τους αντιμιλιταριστικούς, αντιπολεμικούς και αντιεθνικιστικούς αγώνες του 1990, που δίνουν μια γενική ιδέα για τις πρωτοβουλίες και τις ομάδες της εποχής. Ανέφερα κυρίως εκείνες που αφορούσαν αναρχικούς. Το εύρος των εγχειρημάτων αυτών ήταν φυσικά πολύ μεγαλύτερο. Δεν ανέφερα για παράδειγμα τις φεμινιστικές και γυναικείες ομάδες που εργάζονταν με τις γυναίκες που είχαν βιαστεί ή είχαν γενικά θυματοποιηθεί στον πόλεμο – αυτό το κεφάλαιο της ιστορίας μένει να γραφτεί. Δεν ανέφερα κι άλλες σημαντικές όψεις του αγώνα, όπως τις πρώτες καταλήψεις σπιτιών που οργανώθηκαν στο Ζάγκρεμπ και το Σπλιτ το 1994, όσο ο πόλεμος ακόμη μαινόταν, ή την τεράστια *diy* πανκ υποκοουλτούρα, αρκετά πολιτικοποιημένη εκείνη την εποχή, και ένα δίκτυο πάνω από 150 φανζίν μόνο στην Κροατία (σε ολόκληρη την πρώην Γιουγκοσλαβία ο αριθμός ήταν πολύ μεγαλύτερος), φανζίν που εκδίδονταν όλη τη δεκαετία του '90. Επίσης η ZAP οργάνωσε μια σειρά δράσεων και διαμαρτυριών ενάντια στο NATO στις αρχές του 2000, άμεση συνέπεια των δράσεων όλα τα προηγούμενα χρόνια. Για να αναφερθούν όλ' αυτά θα χρειαζόταν πολύς χώρος και χρόνος. Η ιστορία της αντίστασης είναι μεγάλη.

Είπα όμως από την αρχή ότι στόχος μου δεν ήταν να γράψω ένα ιστορικό κείμενο. Έτσι, το κείμενο αυτό δεν μπορεί να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα, αλλά σε ορισμένα ερωτήματα. Τι μάθαμε από όλ' αυτά τα χρόνια του πολέμου; Τι μας δίδαξε αυτή η εμπειρία; Και έχει άραγε τελειώσει;

Είναι δύσκολο να απαντήσουμε με σιγουριά. Τίποτε δεν έχει τελειώσει οριστικά, ο εθνικισμός είναι παντού, απλά είναι λίγο πιο σιωπηλός και θα δυναμώνει κάθε φορά που οι εξουσιαστές θα χρειάζονται έναν νέο περισπασμό, κάτι θεαματικό που να ανεβάζει την αδρεναλίνη των μαζών που αλλιώς θα εξεγείρονταν. Ο πόλεμος πάντα τους δίνει ένα θέμα συζήτησης... Τα τραύματα και οι φόβοι είναι ακόμη νωπά. Είκοσι χρόνια πέρασαν και για κάποιους ο πόλεμος δεν έχει ακόμη τελειώσει. Για άλλους (σίγουρα πάντως και για τους κυρίαρχους) ο πόλεμος είναι ιερός, τον θυμόμαστε με χαρά, ήταν οι «ένδοξες εποχές».

Αυτό είναι άλλωστε το έρεισμά τους για όλους τους εθνικιστές ανά τον κόσμο. Όλα τα κράτη, μικρά και μεγάλα, γιορτάζουν τις πολεμικές τους περιπέτειες, τις νίκες και τις ήττες τους, ως συμβάντα ιερά και όσια.

Δεν υπάρχει τίποτε το ιερό στον πόλεμο. Και τίποτα καλό. Ο πόλεμος είναι σκέτη δυστυχία και καταστροφή. Αυτό είναι το βασικό πράγμα που μάθαμε. *Ο πόλεμος είναι η υγεία του κράτους.* Η ρήση αυτή είναι πέρα για πέρα αληθής. Μας υπενθυμίζει ότι το μόνο κίνητρο για τον πόλεμο είναι η θέληση για περισσότερη εξουσία (και περισσότερο πλούτο) από εκείνους που ήδη την κατέχουν.

Μάθαμε επίσης πόσο σπουδαίο πράγμα είναι η αλληλεγγύη. Όποια και να είναι η κατάσταση, όποιες οι άμεσες και καταστροφικές της επιπτώσεις, μακροπρόθεσμα μόνον η αλληλεγγύη έχει σημασία.

PREKO ZIDOVA

NACIONALIZAMA I RATA

WASSERDICHT-GUERNICA Y LUNO-3 DE BASTOS
-SMUDOS-BOOT DOWN THE DOOR-DEAD IDEAS
-OI POLLOI-FREAK SHOW-SCUFFY DOGS-HOCU? NECU!
-VERBAL'NI DELIKT-THOSE WHO SURVIVED THE PLAGUE

NEĆEMO I NEDAMO

I NEDAMO

BENEFIT COMPILATION